

Recenzja osiągnięć naukowych i rozprawy habilitacyjnej
dr n. hum. Barbary Bętkowskiej-Korpała

Dr Barbara Bętkowska-Korpała ukończyła studia magisterskie z psychologii na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w roku 1992. W 2001 r. r. uzyskała stopień doktora nauk na tym samym Wydziale, na podstawie rozprawy doktorskiej „Zależność między wzorem zachowania A i efektem leczenia angioplastyką pacjentów z chorobą wieńcową”. Początkowo pracowała w poradni zdrowia psychicznego, potem w Klinice Kardiologii Szpitala Uniwersyteckiego w Krakowie, a od 2004 r. w Zakładzie Psychologii Lekarskiej Katedry Psychiatrii CMUJ. Jest specjalistą psychologii klinicznej, posiada wiele certyfikatów terapeutycznych.

Dr Barbara Bętkowska-Korpała opublikowała:

- 1 monografię
- 4 artykuły w czasopismach znajdujących się w bazach JCR i ERIH i 14 artykułów w czasopismach z listy MNiSW (których była autorem lub współautorem)
- 22 artykuły opublikowane w innych czasopismach
- 12 rozdziałów w pracach zbiorowych
- 11 artykułów popularno-naukowych
- 9 innych artykułów w opracowaniach zbiorowych
- była redaktorem jednej i współredaktorem drugiej monografii
- była autorem lub współautorem 28 referatów na międzynarodowych i 59 na krajowych konferencjach naukowych
- była członkiem komitetów organizacyjnych 13 konferencji międzynarodowych i krajowych
- była kierownikiem 4 projektów badawczych – statutowych UJ i współfinansowanego przez PARPA. Uczestniczyła w realizacji 7 innych projektów badawczych.

Jest to znaczący dorobek naukowy.

Ocena dorobku naukowego

Dr Bętkowska-Korpała w autoreferacie wyróżnia trzy obszary swojej aktywności badawczej: psychologia chorego somatycznie, prewencja chorób somatycznych a szczególnie palenia tytoniu i wreszcie diagnoza i terapia osób uzależnionych od alkoholu i terapia członków ich rodzin. Dr Bętkowska-Korpała zawsze była psychologiem klinicznym stąd we

wszystkich tych obszarach badań naukowych tematy jej badań związane były poszukiwaniem odpowiedzi na pytania kliniczne.

W zakresie psychologii chorego somatycznie jej publikacje początkowo były „przeglądowe”, tzn. opisywały albo koncepcje stresu wyjaśniające problemy chorych kardiologicznych, albo różne psychosomatyczne aspekty chorych kardiologicznych (opisując dorobek naukowy dr Bętkowskiej-Korpała będą opierał się tylko na nadesłanych kopiach publikacji, a tych jest tylko 14 na 38 wymienionych w spisie publikacji). Pierwsze większe badania empiryczne podjęła przygotowując rozprawę doktorską nt. „Zależność między wzorem zachowania A i efektem leczenia angioplastyką pacjentów z chorobą wieńcową”. Część wyników z rozprawy doktorskiej była później publikowana w monografii „Choroba niedokrwienna serca” pod red. Kazimierza Wrześniewskiego i Doroty Włodarczyk. Pracując w Klinice była członkiem zespołów trzech projektów badawczych (2 polskich i międzynarodowego) na temat wpływu terapii hormonalnej, wpływu spożywania alkoholu na zaburzenia somatyczne, na temat psychologicznych mechanizmów zmiany zachowań żywieniowych u osób z otyłością – a wyniki tych projektów były publikowane w Przeglądzie Lekarskim i w monografiach. W efekcie badań nad osobami otyłymi, opracowano program leczenia osób z otyłością, w którym szczególnie zwracano uwagę na inne sposoby redukcji napięcia niż przez jedzenie. Ważnym osiągnięciem była publikacja w 2007 r. monografii „Psychologia lekarska w leczeniu chorych somatycznie” pod red. dr Barbary Bętkowskiej-Korpała i prof. Krzysztofa Gierowskiego. Książka ta napisana dla studentów medycyny i lekarzy jest pierwszym od czasu podręcznika prof. Jarosza (1978) r. takim podręcznikiem napisanym przez psychologów dla lekarzy. Jest w niej także rozdział dr Bętkowskiej-Korpała o problemach psychologicznych osób chorych kardiologicznie.

Pracując z chorymi somatycznie, doceniała jak ważna jest prewencja chorób somatycznych przez zapobieganie paleniu tytoniu, zmianę nawyków żywieniowych, zmianę zachowań na prozdrowotne, redukcja picia alkoholu. Opracowała program antynikotynowy, zastosowała go wobec 400 osób i oceniała jego efekty. Wychodząc z założenia, że istotną wagę w uzależnieniu się od palenia odgrywają predyspozycje biologiczne i osobowości, przebadła (Obraz psychologicznego...,2009) dużą grupę kwestionariuszami osobowościowymi. Porównania z osobami niepalącymi nie potwierdziły różnic osobowościowych (przynajmniej w czynnikach Kwestionariusza Cattella). Okazało się jednak, że sama grupa osób uzależnionych od tytoniu jest zróżnicowana. Część osób z tej grupy doświadcza nieśmiałości, poczucia mniejszej wartości, poczucia niepokoju i inne cechy.

Program dla uzależnionych od nikotyny był ewaluowany, ale jedyne wyniki ewaluacyjne jakie znalazłem to publikacja w Psychiatrii Polskiej (2004). Efekty były mierzone tylko w grupie 56 osób, ale okazały się obiecujące. Przede wszystkim 40% uzyskało trwałą abstynencję. Najważniejszym czynnikiem w uzyskaniu tej abstynencji miało oddziaływanie na motywację. Koncepcję programu i jego efekty prezentowała także na konferencjach międzynarodowych.

W latach następnych dr Bętkowska-Korpała poszerzyła swoje zainteresowania o uzależnienia od alkoholu. W 2009 r. ukazała się redagowana przez dr Bętkowską-Korpała monografia „Uzależnienia w praktyce klinicznej. Zagadnienia diagnostyczne”. Książka ta jest teraz podstawowym podręcznikiem dla specjalizujących się z psychoterapii uzależnień i psychologii klinicznej. Treść tej monografii dotyczy diagnozowania osób używających i uzależnionych od substancji psychoaktywnych, osób o uzależnieniach behawioralnych i rozdziały o trudnościach funkcjonowania rodzin osób uzależnionych. Od 2008 r. realizowała 3 projekty badawcze dotyczące badań nad uzależnieniami: „Motywacja w leczeniu osób uzależnionych od alkoholu”, „Wzorce funkcjonowania osób uzależnionych od alkoholu, ich zmiana oraz rola w procesie zdrowienia” i „Uzależnienie od alkoholu a procesy samoregulacji i samokontroli” (ten ostatni zakończony w 2013). Głównym tematem badań były tutaj różne właściwości osobowościowe osób uzależnionych. Pierwsze publikacje wyników tych badań pojawiły się w 2012, a całość została zaprezentowana w monografii habilitacyjnej.

W autoreferacie dr Bętkowska-Korpała pisze także o innych prowadzonych przez siebie badaniach: członków rodzin osób uzależnionych, badania uzależnienia u kobiet. Załączyła kopię tylko jednej publikacji z tych badań, dotyczących problemów psychologicznych partnerek osób uzależnionych zgłaszających się na leczenie dla współuzależnionych. Z tej publikacji wynika, że osoby podejmujące terapię dla współuzależnionych są bardzo zróżnicowane ze względu na właściwości psychologiczne mierzone MMPI, co w konsekwencji powinno oznaczać lepsze dopasowanie terapii do tych różnic mierzonych przed terapią. Dr Bętkowska-Korpała pisze o kolejnym obszarze badań uzależniania kobiet. Rozumiem, że celem tych badań było przygotowanie raportu, który jak pisze Autorka został częściowo opublikowany. Wyników jednak nie przedstawia.

Ocena rozprawy habilitacyjnej

Monografia „Osobowościowe uwarunkowania dynamiki zdrowienia u osób uzależnionych od alkoholu” jest analizą prowadzonych przez dwa lata badań w grupie osób

leczonych z powodu uzależnienia od alkoholu w 12 placówkach terapeutycznych. Autorka monografii pisze, że w tych badaniach postawiła sobie dwa cele: opisanie dynamiki zmian w osobowości w procesie leczenia i odniesienia ich do utrzymania bądź przerwania abstynencji oraz drugi cel ustalenie predyktorów i mechanizmów wspomagających roczną abstynencję. W Polsce w zasadzie nie prowadzi się badań nad procesem zdrowienia osób uzależnionych, nad efektywnością tego procesu mierzoną inaczej niż abstynencja. Jest wiele publikacji o psychopatologii uzależnień, mechanizmach i konsekwencjach. Dr Bętkowska-Korpała jako jedna z nielicznych podjęła badania nad rodzajami zmian następującymi w wyniku leczenia i uwarunkowaniami tych zmian. Kryterium skuteczności leczenia było utrzymanie abstynencji przez rok po podstawowym etapie leczenia, trwającym 2-3 miesiące. Podstawowym założeniem, wynikającym z dotychczasowych badań prezentowanych w części teoretycznej rozprawy, było to, że wycofanie się ze spożywania alkoholu w fazie leczenia podstawowego wpływa na zmiany osobowości, które wzmacniają funkcje wolicjonalne odpowiedzialne za funkcje samoregulacyjne dotyczące własnych potrzeb i wartości zgodnych z Ja, sprzyjających rozwojowi Ja. Drugim celem tych badań było poszukiwanie czynników warunkujących utrzymanie abstynencji, jako istotnego elementu zdrowienia w chorobie uzależnieniowej. Założono, że „w zależności od czynników osobowości funkcje wolicjonalne w różny sposób będą podlegały zmianom (wzrostowi lub spadkowi) i dynamika ta będzie wpływała na realizację celu abstynencji” (s.99). Założenia te jasno przedstawiono w modelach teoretycznych, uzasadniających model badania empirycznego.

Własne modele wynikają ze stanu dotychczasowej wiedzy o uzależnieniach. Autorka zaprezentowała tę wiedzę w pierwszych pięciu rozdziałach monografii, odwołując się do blisko 400 publikacji z zakresu psychologii, neuropsychologii, medycyny, nauk podstawowych. Znakomita znajomość literatury przedmiotu, a przede wszystkim bardzo duża umiejętność jej opracowania i wykorzystania do założeń teoretycznych własnych badań.

Badane były osoby, które rozpoczęły leczenie w placówkach terapii uzależnień. Ze 1100 osób zbadanych przy przyjęciu leczenie ukończyło 977 i zadeklarowało udział w dalszych badaniach. Wylosowano grupę 650 pacjentów do badania po roku. Zgodziło się na badania tylko 251 osób, ale pełne dane uzyskano od 189. Autorka podaje powody, dla których w zaproszone do badań osoby nie kontynuowały badan: zmiana adresu, odmowa udziału w badaniach (ponad 100 osób) i inne. W grupie 189 badanych 116 utrzymywało abstynencję a 73 przerwało ją. Istnieje duże prawdopodobieństwo, że osoby odmawiające kontynuowania badań to osoby nie utrzymujące abstynencji. Po raz więc kolejny wyniki pokazują niski

poziom skuteczności w utrzymaniu abstynencji po odbyciu podstawowego etapu terapii osób uzależnionych. Można szacować, że jest to nie więcej niż 20-30% osób, które po takim leczeniu utrzymują abstynencję. Badania wykonano 3-krotnie: na początku leczenia (NEO-FFI, SSI-K – inwentarz samosterowania, SRUA – ocena uzależnienia), pod koniec leczenia podstawowego (SSI-K) i rok po rozpoczęciu leczenia – powtórne badanie tymi trzema kwestionariuszami. Zastosowano różnorodne analizy statystyczne dostosowane do pytań badawczych. W mojej ocenie badania zostały bardzo dobrze zaplanowane, dobór narzędzi badawczy jest dostosowany do założeń teoretycznych. Planowano badania na bardzo dużej grupie chorych, ale niestety trzecie badanie udało się przeprowadzić tylko u ok. 30 % zaproszonych.

Wyniki badań są bardzo ciekawe i bardzo ciekawie prezentowane. Istotnie statystycznie zmieniają się wartości na skalach Neurotyczność i Sumiennosc po leczeniu podstawowym, a ponadto osoby utrzymujące abstynencję w drugim badaniu istotnie różnią się także od nie abstynentów, różnice w skalach NEO-FFI były istotne statystycznie (poza Ugodowością). U wszystkich osób kończących leczenie obserwowano zmniejszenie neurotyczności i wzrost poziomu sumiennosci. Osoby utrzymujące abstynencję po roku wykazywały większy wzrost poziomu różnych cech osobowości niż osoby, które abstynencję przerwały. Można dyskutować czy cechy osobowości mierzone NEO-FFI są tymi, których zmiana jest najważniejsza w procesie terapii uzależnionych od alkoholu. Badania potwierdziły, że także a Autorka monografii wyjaśnia to w dyskusji wyników.

Wyniki te pokazują, że odstawienie alkoholu wpływa na zmiany nasilenia różnych cech osobowości i funkcji wolicjonalnych, a ich utrwalanie sprzyja utrzymywaniu abstynencji. Należy zauważyć, że część osób utrzymujących abstynencję kontynuowała leczenie po roku od jego rozpoczęcia. To prawdopodobnie także wpływało na obserwowane zmiany po roku. Bardzo skomplikowane analizy statystyczne przeprowadziła dr Bętkowska-Korpała poszukując predykcyjnej analizy osobowości w zdrowieniu. Wyniki pokazały dużą złożoność takich zależności. Wpływ cech osobowości na utrzymywanie abstynencji jest tylko wtedy, gdy jest powiązany z innymi badanymi zmiennymi: wiekiem, zdolnościami do identyfikowania się własnymi potrzebami i doświadczaniem pozytywnych uczuć i innymi. To bardzo ważny wynik, ponieważ gdyby była znacząca predykcyjna moc cech osobowości to oznaczałoby to duże ograniczenie możliwości terapeutycznych ze względu na cechy osobowości. Z tego modelu analiz statystycznych wynika, że cechy osobowości są ważnym czynnikiem prognostycznym, ale różnym dla osób różniących się wiekiem, płcią, stopniem

uzależnienia, przebiegu leczenia. I to zapewne wpływa na różnicowania obserwowane w części opisującej zmiany w wyniku terapii. To jest „dobry” wynik, który pokazuje, że terapia działa, przynajmniej wobec części leczonych osób. Ale to może oznaczać także, że ani cechy osobowości ani inne zmienne charakteryzujące każdego ze zgłaszających się na leczenie nie są decydujące dla formułowania sposobów jego terapii. Podobny model leczenia, jak pisze Autorka, w 12 placówkach terapii uzależnień jest prawdopodobnie taki sam w większości. Model ten najczęściej nie jest nastawiony na dopasowanie terapii do zróżnicowanych zmiennych pacjentów (także osobowościowych), a te jak wynika z tych badań dotyczą wielu właściwości psychologicznych i zmiennych socjodemograficznych. Zdarza się więc, że ok. 30% osób pozytywnie reaguje na jednolity dla wszystkich model. Słusznie zatem Autorka w rekomendacjach dla praktyki formułuje je z uwzględnieniem wynikających z badań różnicowań, m.in.: wzmacnianie samoregulacji i sumienności u leczących się po raz pierwszy, wykorzystywanie pozytywnych efektów hamowania wolicjonalnego u pacjentów z wysokim poziomem neurotyczności, wzmacnianie samokontroli przede wszystkim na początku terapii i inne podobne.

Monografia dr Bętkowskiej-Korpała to bardzo ważna publikacja naukowa. Jej przedmiotem jest badanie zmian w efekcie poddania się terapii uzależnienia, tak rzadko podejmowanym w polskich badaniach. Założenia teoretyczne przyjęte na podstawie dotychczasowej wiedzy o leczeniu uzależnień pozwoliły Autorce postawić oryginalne tezy, że nie wystarczą zmiany nawykowych mechanizmów regulacji, ale że powodzenie w terapii to zmiana wielu zmiennych osobowościowych, w tym także cech i funkcji wolicjonalnych. Pewnie jeszcze innych. A może podobnych do tych, których zmiany oczekuje się w terapii innych zaburzeń psychicznych? Znakomity warsztat metodologiczny wyrażający się umiejętnością wykorzystania wielu analiz statystycznych, adekwatnych do formułowanych pytań i hipotez. Jasne przedstawianie wyników i bardzo ciekawa ich dyskusja. Jestem przekonany, że ta monografia będzie miała wpływ na zmianę rodzaju badań nad uzależnieniami. A jak Autorka zredaguje monografię na temat terapii osób uzależnionych nawiązującą do wyników jej badań, to także te badania będą miały znaczący wpływ na praktykę terapeutyczną.

Ocena innych osiągnięć związanych z badaniami naukowymi.

Dr Barbara Bętkowska-Korpała angażowała się w wiele działań mających na celu praktyczne zastosowanie wiedzy psychologicznej. Brała udział w 6 projektach mających na

celu edukację osób starszych, psychologów i pedagogów, prewencję chorób nowotworowych, wspomaganie leczenia osób otyłych, prewencję wypalenia zawodowego pracowników socjalnych, szkolenie specjalistów terapii uzależnień. Projekty te finansowane były ze środków KE i ze środków krajowych.

Współtworzyła program nauczania psychologii lekarskiej dla studentów medycyny i stomatologii. Jest współredaktorem podręcznika dla studentów medycyny i lekarzy z zakresu psychologii lekarskiej, dostarczającego wiedzę o najważniejszych czynnikach psychologicznych związanych z chorobą somatyczną.

Wiele czasu poświęcała prowadzeniu zajęć w szkoleniach podyplomowych: dla przygotowujących się do certyfikatów psychoterapii uzależnień, współtworząc program i prowadząc zajęcia dydaktyczne. Prowadziła szkolenia dla terapeutów uzależnienia od tytoniu, zajęcia z prewencji chorób kardiologicznych i chorób nowotworowych. Przygotowała materiały szkoleniowe na temat terapii par w leczeniu uzależnień na zlecenie PARPA, materiały dydaktyczne dla nauczycieli i rodziców dotyczące ochrony dzieci przed paleniem, na zlecenie CMPPP. W psychologii klinicznej i psychoterapii uzależnień jest uznanym dydaktykiem, uczestniczącym regularnie w procesie kształcenia osób przygotowujących się do uzyskania tych specjalizacji. Była nieformalnie promotorem pomocniczym w trzech rozprawach doktorskich.

Uczestniczyła w tworzeniu warunków do wymiany naukowej, współorganizując 13 konferencji naukowych. Jest członkiem wielu towarzystw naukowych. Była członkiem wielu zespołów eksperckich, zajmujących się specjalizacją z psychologii klinicznej, przeciwdziałania uzależnieniom, akredytacją programów szkoleniowych przy PARPA, członkiem Rady Fundacji Rozwoju Kardiologii. Jest członkiem zespołu doradców Dyrektora PARPA. Opracowała 6 ekspertyz dotyczących profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych. Jest stałym recenzentem takich znaczących czasopism jak *Psychiatria Polska*, *Psychoterapia*, *Alkoholizm i Narkomania*.

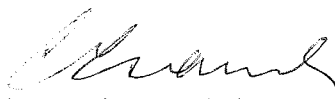
Podsumowując ocenę osiągnięć naukowych i monografii habilitacyjnej chciałbym podkreślić następujące elementy:

1. Stały rozwój naukowy i kliniczny, związane ze sobą. Początkowo to zainteresowania psychologicznymi problemami osób chorych somatycznie, potem osób uzależnionych.
2. Badania nad psychologicznymi problemami osób chorych kardiologicznie opracowane zostały w rozprawie doktorskiej i w kilku innych publikacjach.

Najważniejszym jednak osiągnięciem jest wydanie podręcznika dla studentów medycyny i lekarzy na temat psychologii lekarskiej. Okres po doktoracie to także początek do tworzenia własnych projektów: naukowego – o psychologicznych mechanizmach zmiany zachowań żywieniowych osób z otyłością (wykorzystanego do działań klinicznych) oraz klinicznego - dotyczącego terapii osób uzależnionych od tytoniu, którego efekty próbowała sprawdzić w badaniach naukowych.

3. Najważniejszy dla osiągnięć naukowych był ostatni okres (od 2008), kiedy podjęła badania nad uzależnionymi od alkoholu. Badania nad zmianami zachodzącymi w procesie zdrowienia w jego pierwszym etapie. Badania, których w Polsce nie prowadzi się, a efektywność terapii uzależnień jest mierzona tylko wskaźnikiem abstynencji. Już wspominałem o tym, że opublikowanie tej monografii wpłynie na kontynuowanie podobnych badań przez samą Autorkę, ale prawdopodobnie także przez innych badaczy zajmujących się problematyką uzależnień. Istotnym celem takich badań jest poszukiwanie zależności między formami oddziaływań terapeutycznych a „specyfiką” właściwości pacjentów, osobowościowych, klinicznych, socjodemograficznych. I poszukiwanie odpowiedzi na pytania o rodzaje zmian, do osiągnięcia których trzeba dążyć, aby terapia była skuteczna.

Podsumowując oceniam, że dorobek dr n. hum. Barbary Bętkowskiej-Korpała spełnia wymagania ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym i uzasadnia nadanie Jej stopnia naukowego doktora habilitowanego nauk społecznych w zakresie psychologii.

Prof. dr hab. Czesław Czabała

Warszawa, 25 lutego 2014